

Кочкіна Ірина
доцент кафедри хорового диригування
Одеської державної музичної академії
ім. А.В. Нежданової,
Пиж'янова Наталія
артистка
Уманського міського камерного хору,
студентка Одеської державної музичної
академії ім. А.В. Нежданової

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ПЕДАГОГА МОЛОДШОГО ХОРУ

Розглянуто актуальні питання формування мовленнєвої культури педагога. Розкрито сутність і функції професійно-педагогічного комунікативного етикету. Проаналізовано вербальні помилки педагога-диригента молодшого хору. Вказується на необхідності удосконалення професійних мовленнєвих умінь та артикуляції. Запропоновано комплекс вправ, які допоможуть контролювати вимову та виправляти мовні недоліки.

Ключові слова: мова, мовленнєвий етикет, навчальний процес.

Рассматриваются актуальные вопросы формирования культуры речи педагога. Раскрыта сущность и функции этикета педагогических коммуникаций. Проанализированы вербальные ошибки педагога-дирижера младшего хора. Указывается на необходимость совершенствования уровня речевого сопровождения и артикуляции. Предложен комплекс упражнений, которые помогут контролировать произношение и исправлять ошибки речи.

Ключевые слова: речь, речевой этикет, процесс обучения.

Consider issues of creating a culture of language teacher. Discloses the nature and functions of professional pedagogical communicative etiquette. Language errors are analyzed teacher-conductor of the junior choir. Specifies the need for improvement of professional language skills and articulation. A set of exercises to help control the correct pronunciation and language deficiencies.

Key words: language, language etiquette training process.

Нині проблема культури мовлення педагога є надзвичайно актуальною,

оскільки від рівня її розвитку значною мірою залежить розуміння хористами завдань і вимог до виконання творів, загальний емоційно-психологічний стан. Багатогранність особистості педагога розкривається в єдності слова й поведінки; саме через вербальне наповнення навчального процесу проявляється його моральність, емоційно-мовленнєва культура.

Проблематика мовленнєвої культури педагога розглядалася у працях багатьох учених: О. Біляєва, М. Вашуленка [1], Н. Волкової [2], Л. Мацько, В. Сухомлинського [3].

Разом із тим, незважаючи на зазначені наукові розробки, залишаються невирішеними питання формування професійно-педагогічного комунікативного етикету як невід'ємного компонента системи сучасної музичної освіти.

Метою даної статті є обґрунтування практичних підходів до формування мовленнєвого етикету педагога молодшого хору.

Нині освітньо-виховна діяльність педагога вимагає високого рівня мовленнєвого етикету. У даному контексті мовленнєвий етикет доцільно визначити як сукупність правил, принципів та конкретних форм спілкування, вербальних та невербальних засобів комунікацій, вдале поєднання та використання яких сприяє покращенню рівня засвоєння навчального матеріалу. Мовленнєвий етикет повинен враховувати педагогіко-психологічні аспекти даного виду діяльності.

Він забезпечує успіх у тій, надзвичайно важливій сфері виховання, яку ми називаємо моделюванням, перетворенням, переведенням зовнішньої діяльності на мову внутрішнього світу людини. Як вірно зазначав з цього приводу В. Сухомлинський: «Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [3, С. 160].

*Рис. 1. Структура мовленнєвого етикету педагога молодшого хору
Джерело: складено автором*

Володіння професійним мовленнєвим етикетом педагога-диригента передбачає використання загальних та професійних мовленнєвих умінь. При цьому загальні мовленнєві уміння доцільно визначити як володіння мовними засобами, дотримання мовленнєвих норм, уміння будувати тексти різного призначення (як письмові, так усні) з урахуванням їхніх особливостей, уникання мовних штамів; логічне, чітке формулювання висловлювань, використання шляхів удосконалення власного мовлення; володіння мовним етикетом.

Професійні мовленнєві уміння, крім застосування загальних, передбачають:

- уміння володіти різними мовними стилями;
- володіння професійною лексикою, термінологією, різними формами писемного та усного професійного мовлення;
- уміння створювати тексти, що використовуються у ситуаціях професійної комунікації;
- використання галузевої термінології, спеціальної фразеології, стійких висловів, які відповідають соціально значимим ситуаціям професійної комунікації;
- здійснення аналізу ефективності професійної комунікації;
- удосконалення власного професійного мовлення, використання найдоцільніших у професійному спілкуванні мовленнєвих моделей;

Також педагог-диригент повинен, на нашу думку, в навчально-виховному процесі враховувати вікові можливості дітей. Не потрібно перенасичувати навчально-виховний процес у дитячому хорі складною для сприйняття інформацією. Кожна вікова група дітей може концентрувати увагу лише протягом певного часу. Тому доречним буде значну увагу приділяти психолого-біометричним властивостям дитячого сприйняття щодо смислового та фізичного навантаження. Зважаючи на це диригент дитячого хору повинен вірно спланувати час заняття, вдало поєднавши навчальну роботу над музичними творами із відпочинком. Також диригент повинен володіти різними стилями мовлення тому, що він є, одночасно, вчителем, вихователем, менеджером, психологом кожного з дітей. Достатньо часто виступи дитячого хору присвячені різним подіям (свято, відкритий урок, фестиваль, творчий звіт) і до кожної з них диригент повинен підібрати стиль мовлення, вступне слово, що буде доречним у даній ситуації. На нашу думку диригент повинен володіти такими стилями мовлення: художній, образний, науковий, діловий, побутовий.

Диригент повинен володіти тембром голосу, який легко сприймається, мова повинна бути благозвучною. Благозвучна мова не сумісна із частим повторенням словесних оборотів, використанням різких та контрастних інтонацій, тривалих пауз, необґрунтованим прискоренням / уповільненням темпу мовлення, немотивованим переходом від однієї думки до іншої. Усе це

призводить до непорозуміння з боку юних хористів. Найгірше те, що непорозуміння майже завжди спричиняє психологічне відчуження, небажання відвідувати заняття. На нашу думку, диригент дитячого хору не має права на дефекти мовлення, оскільки для хористів молодшого, а особливо підготовчого складу він є прикладом як поведінки, так і спілкування.

До вербальних помилок доцільно віднести зайві призвуки, хрипоту, шепелявість, гнусавість, прицмокування, заїкуватість, нечітку вимову окремих літер тощо. Якщо диригенту дитячого хору притаманні недоліки мовлення (хоча б частина з них), то вони обов'язково відобразяться у дитячій підсвідомості, що, ймовірно всього, призведе до появи аналогічних проблем у дітей. Голос диригента повинен звучати дзвінко, але не крикливо – якщо звук сформований в області м'якого піднебіння, то він звучить глухо, тьмяно. Дзвінкість голосу залежить від спрямованості звуку, від активності мовного апарату, але активність не означає напруження.

Висота розмовної мови диригента дитячого хору має також особливе значення. Досить часто недосвідчені хормейстери помилково ототожнюють дзвінкість і писклявість. Дзвінкість голосу не залежить від звуковисотності і, поступово, замість чіткості звуку, недосвідчені педагоги переходять на крик у народній манері співу. Такий спосіб спілкування призводить до швидкої втоми голосових зв'язок педагога, а також дратує слух аудиторії та втомлює слухачів.

На нашу думку звуковисотність розмови повинна бути більш наближена до грудного тембрального регістру, більш зручного для розмови. Якщо ж диригенту не властивий грудний діапазон звучання голосу, він не повинен штучно «заглиблювати» звук, оскільки це призведе до ефекту «давкості» звуку і, в результаті, до горлового звучання. Ще однією помилкою диригентів є монотонна промова на одній ноті або в інтервал малої терції, секунди. Використання такої інтонації веде до «заколихування» слухачів, деконцентрації уваги.

Значна увага повинна приділятися й правильній дикції і артикуляції. Своєрідність артикуляції людини полягає в тому, що, крім утворення одиниць комунікації за допомогою органів мовлення і насамперед голосу, у самому акті комунікації втілюються всі характеристики властиві мовцю, що виявляються, крім жестів і міміки, насамперед голосовими якостями людини. Давньоримський філософ Сенека писав, що ніщо не виявляє себе так швидко, як бездарний оратор. Необхідно пам'ятати, що тільки при регулярних тренінгах та вдало підібраних вправах на розвиток дикції можливо досягнути повноцінного позитивного результату. Оскільки педагог, у сучасному

розумінні, є оратором, то він повинен досконало володіти технікою мови, мовними навичками.

Техніка мови – це розуміння основ ділового спілкування, вміння використовувати доречні мовні конструкції ораторського мистецтва, володіння власним голосом, талант публічного виступу.

Мовну навичку можна охарактеризувати як:

- досвід сприйняття і аналізу мови оточуючих;
- засвоєння певних еталонів, моделей мовних висловлювань;
- усвідомлення сутності власної мови;
- самоконтроль за мовою;
- використання засобів виразності (інтонацій, пауз, висоти звуку, мелодики, ритму, темпу, наголосу, тембру тощо).

На сьогоднішній день, на жаль, багато диригентів не приділяють достатньої уваги культурі мовлення і тому, навіть дуже талановитий диригент може не знайти спільну мову з посередніми хористами. Також важливу роль в процесі налагодження ефективних комунікацій відіграє кінесика.

Кінесика – дисципліна, що вивчає семіотику рухів тіла. Ми погоджуємося із науковим підходом дослідників [5], які зазначають, що невербальні комунікативні системи людини є підпорядкованими, вторинними, але незважаючи на їхнє різноманітне походження, вони, за своїми функціями, є додатком до мови, використовуються мовою і декодуються за її допомогою. Саме тому, в процесі вербальної роботи із хором, жест диригента не повинен бути визначальним.

Нами розроблено комплекс вправ, які допоможуть контролювати вимову та виправляти мовні недоліки.

1. Запис власного голосу на диктофон з подальшим його прослуховуванням.

2. Вимова скоромовок (бажано перед дзеркалом). Ця вправа допомагає не лише розвивати пам'ять, а й контролювати вимову під час виразної промови. Чітка вимова не потребує «агресивного» виразу обличчя, напружених м'язів обличчя або здивованого погляду.

3. Виразне читання дитячих казок (розвиток інтонації). Потрібно починати з чіткої дикції та повільного темпу. Зміна персонажів повинна супроводжуватися різною тональністю та звуковисотністю голосу, тембру.

4. Запис на відеокамеру уроку. Цей метод дає можливість не лише почути, а й побачити жестикуляцію. Під час запису необхідно вести себе максимально розкуто та природно, оскільки в іншому випадку цей метод не буде корисним.

5. Метод критики. Бажано запрошувати на заняття інших диригентів,

фахівців – логопедів.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що роль культури мовлення диригента дитячого хору є надзвичайно важливою у навчально-виховному процесі. Диригент повинен не лише досконало володіти мовленнєвим етикетом, а й постійно вдосконалювати його складові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання / М.С. Вашуленко // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 11–15.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : [навчальний посібник] / Н.П. Волкова – К. : Академвидав, 2006. – С. 18–21. – ISBN: 966-580-216-X
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 5: Статті. – 1977. – С. 160, 241.
4. Петрова Е. Жести в педагогическом процессе : [Електронний ресурс] / Е. Петрова. – Режим доступу : <http://osvita.ua/teacher/personality/343/?list=0>
5. Невербальні засоби комунікації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surdopedagogika.com/neverbal2.htm>